

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»**

ЧАЙКОВСЬКА Валентина Володимирівна

УДК 346.5:339.9(477)

**МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В УКРАЇНІ В УМОВАХ МІЖНАРОДНОЇ
ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ**

12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право
12.00.11 – міжнародне право,

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Одеса – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі адміністративного та господарського права Одеського національного університету імені І.І. Мечникова.

Науковий консультант доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України,
ПОДЦЕРКОВНИЙ Олег Петрович
Національний університет «Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри господарського права і процесу

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії наук України, член-кореспондент Національної академії правових наук України,
Заслужений юрист України
УСТИМЕНКО Володимир Анатолійович,
Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України», директор (м. Київ)

доктор юридичних наук, професор
СМИРНОВА Ксенія Володимирівна,
Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
професор кафедри порівняльного і європейського права

доктор юридичних наук, доцент
БАКАЛІНСЬКА Ольга Олегівна,
Національний технічний університет України «Київський політехнічний університет імені Ігоря Сікорського»,
професор кафедри господарського та адміністративного права

Захист відбудеться 15 травня 2021 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.04 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: м. Одеса, вул. Академічна, 2.

Автореферат розісланий « ____ » _____ 2021 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г.О. Ульянова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

В умовах глобалізаційних та євроінтеграційних процесів, в основі яких переважно лежать відносини міжнародної економічної інтеграції, участь у яких бере Україна, необхідним стає формування ефективного правового регулювання зовнішньоекономічних відносин відповідно до європейських і міжнародних стандартів та економічних потреб національного економічного розвитку. Сучасна правова реальність у сфері зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) являє собою синтез міжнародного, наднаціонального та внутрішньодержавного регулювання, межі яких доволі складно простежити, що зумовлює існування комплексу проблем теоретичного та практичного характеру, пов'язаного із співвідношенням національних та міжнародних джерел права, правилами тлумачення, приведення національного законодавства до наднаціональних та міжнародних стандартів тощо. Нормативним масивом, що охоплює усю сферу різноманітних та розгалужених зовнішньоекономічних відносин, повинно стати міжнародне економічне право, правова природа якого до теперішнього часу залишається предметом наукових дискусій.

Належне забезпечення правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності та зовнішньоекономічних відносин вимагає побудови цілісної теоретико-обґрунтованої концепції, пов'язаної з встановленням понятійно-категоріального апарату правового режиму зовнішньоекономічної діяльності, визначення його ознак та системно-структурної складової. Лише у такому випадку може бути запропоноване правове системне вирішення макро- та мікроекономічних проблем у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Прагнення України стати частиною не лише політичної, а й економічної та правової системи Європи, укладання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (УАЕС) вимагає внесення відповідних змін до національного законодавства, передусім, до тих актів, що регулюють відносини між національними суб'єктами та суб'єктами Європейського Союзу (ЄС), тобто носять міжнародний характер. Але таку роботу неможливо якісно провести без урахування усього розмаїття правовідносин у межах міжнародного економічного права та національного господарського (економічного) права, позаяк сучасні інтеграційні процеси вимагають не лише адаптації національних правил здійснення зовнішньоекономічної діяльності до порядку здійснення відповідної діяльності у межах ЄС та інших інтеграційних об'єднань, але й прямо передбачають імплементацію положень міжнародного економічного права у межах міжнародних зобов'язань України у національне господарське законодавство. З іншого боку, потреби розвитку національної економіки та підтримки інвестицій в Україну, диктують напрями інтеграційних зусиль держави у напрямку руху в міжнародні структури та приєднання до міжнародних договорів й об'єднань.

Окремі проблеми, які досліджуються в монографії, розглядались такими вітчизняними та іноземними правознавцями як: В. Ф. Опришко, О. М. Толочко, В. Д. Сидор, Є. О. Львова, І. І. Дахно, В. Л. Чубарєв, Г. М. Вельяминов, Л. П. Ануфриєва, В. М. Шумілов, О. М. Шемякін, О. В. Омельченко, О. К. Вишняков, В. К. Мамутов, О. П. Подцерковний, В. А. Устименко, О. Р. Зельдіна, М. Д. Василенко, С. С. Алексєєв, К. В. Смирнова, М. Н. Марченко, С. Ю. Кашкін, В. І. Король, Є. Ю. Атаманова, В. М. Коссаєв, В. В. Поєдинок, W. Fikentscher, A. Kaczorowska, D. Chalmers, S. P. Subedi, M. Möller, I. Brownlie, J. Winter та багато інших, результати наукових досліджень яких використані при підготовці даної роботи. Разом із тим, питання модернізації правового режиму зовнішньоекономічної діяльності України в умовах сучасних міжнародних інтеграційних процесів в цілісному вигляді не розглядалися.

Системне та комплексне дослідження проблем модернізації правового режиму зовнішньоекономічної діяльності в Україні в умовах міжнародної, передусім європейської, економічної інтеграції є новим перспективним вектором наукових досліджень у галузях міжнародного та господарського права.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Одеського національного університету імені І. І. Мечникова згідно з Державними цільовими комплексними програмами «Особливості і тенденції правотворчості в умовах трансформації суспільства» (державний реєстраційний номер 0113U003317) та «Право в умовах глобалізації: основні тенденції розвитку» (державний реєстраційний номер 0118U006475), у рамках якої авторкою вирішені проблеми правового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності в умовах євроінтеграційних процесів.

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є формування цілісної науково-правової концепції модернізації правового режиму зовнішньоекономічної діяльності в Україні в умовах міжнародної економічної інтеграції, що має сприяти належному забезпеченню прав та законних інтересів національних суб'єктів господарювання при здійсненні зовнішньоекономічної господарської діяльності, налагодження ефективного економічного співробітництва України з іноземними державами, розвитку національної економіки нашої держави.

Для досягнення поставленої мети дослідження необхідним є вирішення таких основних задач:

обґрунтувати концептуальний підхід до поняття правового режиму ЗЕД із урахуванням усього розмаїття національного та міжнародно-правового регулювання у цій сфері;

встановити сучасний зміст та напрями ЗЕД як предмету правового регулювання та визначити основні вимоги, що ставляться суспільством перед державою стосовно модернізації правового режиму ЗЕД;

встановити вплив міжнародного економічного права на регулювання сучасних зовнішньоекономічних відносин України та їх модернізацію;

обґрунтувати основні міжнародні зобов'язання України, що впливають на модернізацію правового режиму ЗЕД;

встановити сучасний стан та подальші перспективи адаптації правового режиму ЗЕД відповідно до взятих на себе Україною зобов'язань перед ЄС та його державами-членами;

визначити економіко-правову природу та основні напрями державного стимулювання експорту послуг у ЗЕД відповідно до міжнародного досвіду та правил ЄС;

встановити організаційно-правові засади здійснення ЗЕД суб'єктами господарювання державного сектору економіки та визначити основні напрями удосконалення відповідного порядку;

розробити напрями удосконалення господарського законодавства з питань регулювання грошових зобов'язань, в тому числі у сфері застосування штрафних санкцій, валютних та інших публічних обмежень, з огляду на досвід країн ЄС, ідею гармонізації господарських правовідносин.

розробити пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства України та порядку виконання її міжнародно-правових зобов'язань у сфері ЗЕД в контексті забезпечення прискореного економічного розвитку та вирішення безпекових, корупційних, соціальних та інших проблем суспільства.

Об'єкт дослідження: міжнародні економічні суспільні відносини та господарські правовідносини у національному економічному обігу.

Предмет дослідження – правові забезпечення модернізації правового режиму зовнішньоекономічної діяльності в Україні в умовах міжнародної економічної інтеграції.

Методи дослідження. У дисертації застосовувалися загальні та спеціальні методи наукового пізнання: діалектичний, формально-логічний, системно-структурний, історико-правовий, порівняльно-правовий, формально-догматичний. Діалектичний метод дозволив дослідити правові режими у єдності всіх її вимірів – онтологічного, гносеологічного та інструментального, та розкрити наявність закономірностей та об'єктивних обумовленостей становлення та розвитку цього правового феномену (розділ 1). Формально-логічний метод використовувався для побудови та теоретичної експлікації базових понять дослідження і створення логічної узгодженості теоретичної концептуалізації феномену міжнародно-правової уніфікації пізнавальними засобами доктрини міжнародного економічного права та національного господарського права (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1, 4.2, 5.1). Системно-структурний метод було застосовано для побудови цілісного уявлення про порядок здійснення зовнішньоекономічної діяльності як економіко-правову систему, що є предметом державної економічної та зовнішньоекономічної політики (1.2, 1.3, 2.1, 3.1, 4.3). Історико-правовий метод було застосовано для аналізу генезису

міжнародного економічного права у його зв'язку із правовим регулювання зовнішньоекономічної діяльності (підрозділи 1.1, 2.3, 2.4, 3.2, 3.3, 5.1); порівняльно-правовий – для пояснення особливостей адаптації законодавства України до вимог міжнародних зобов'язань України, досвіду зарубіжних країн у запровадженні вимог локалізації виробництва, врегулювання ЗЕД державних підприємств (розділи 3, 4, 5). Для відображення специфіки сучасного етапу адаптації законодавства України про ЗЕД до вимог Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, правил СОТ. Додатково застосовувалися спеціальні методи дослідження: інституційний – для дослідження ролі інститутів (державних органів, міжнародних організацій) у правовому регулюванні ЗЕД суб'єктів господарювання (розділи 3, 4, 5); герменевтичний – для пояснення смислової наповненості державної зовнішньоекономічної політики у контексті забезпечення суспільного господарського порядку, прискорення економічного розвитку та виконання міжнародних зобов'язань, яка пояснює ці феномени (підрозділи 1.2, 1.3); аксіологічний — для пояснення значення поєднання економічних та правових засад державної зовнішньоекономічної політики для розвитку економіки (підрозділи 1.3, 2.1, 3.1).

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертаційна робота є першим комплексним дослідженням міжнародно-правових та господарсько-правових засад модернізації правового режиму зовнішньоекономічної діяльності з урахуванням міжнародних зобов'язань України та інтересів економічного зростання. Зокрема, особисто дисертантом:

Уперше:

обгрунтовано концептуальний підхід до правового режиму ЗЕД як специфічного стану правової врегульованості суспільних відносин між вітчизняними та іноземними суб'єктами господарювання щодо переміщення матеріальних та нематеріальних благ через митний кордон України, який характеризується бінарним поєднанням національних та міжнародно-правових способів регулювання, форм права та порядку реалізації відповідних правових норм, типів правового регулювання, впливає з засад державної та міжнародної політики, обумовлений особливим набором прав та обов'язків суб'єктів права, положень щодо обігоздатності об'єктів, заходів відповідальності за порушення правил, пов'язаних із їх використанням/здійсненням, та іншими складовими правового впливу на сферу зовнішньоекономічних відносин;

обгрунтовано необхідність узгодження експортно-імпортних, інвестиційних, технічних, митних та інших напрямів зовнішньоекономічного регулювання в умовах численних міжнародних зобов'язань України шляхом закріплення на теоретичному та законодавчому рівні підходів до випереджаючого економічного зростання як провідного елементу державної економічної політики;

обгрунтовано вихід міжнародного економічного права (МЕП) за межі класичного міжнародного публічного права у силу зникнення на теперішній

час чіткої межі між міждержавними економічними (в т.ч. й фінансовими) відносинами та господарськими відносинами зовнішньоекономічного характеру (тобто відносинами, що мають місце між окремими суб'єктами господарювання) та поширення норм міжнародного економічного права на відносини звичайних суб'єктів господарювання, а також у силу розбіжності між економічною формою та юридичним змістом міжнародних економічних відносин, що обумовлюється розширенням суб'єктного складу учасників міжнародних економічних відносин, до яких включаються не лише держави, але й юридичні особи, які реалізують її функції;

обґрунтовано методологічне значення підходу до модернізації правового режиму ЗЕД як перспективного напрямку розвитку законодавства України у сфері ЗЕД на засадах випереджального зростання, що обумовлюється виходом за межі поняття «адаптація зовнішньоекономічного законодавства до законодавства ЄС», й включення в нього, крім власне адаптації, також 1) систематизації законодавства у формі кодифікації, консолідації чи інкорпорації; 2) усунення окремих недоліків та суперечностей між нормативно-правовими актами; 3) приєднання до міжнародних договорів, що створюють для України сприятливий економічний режим; 4) насичення законодавства положеннями, які дозволять прискорити економічний розвиток, захистити інвестиції та убезпечити внутрішній ринок від зовнішніх агресій й кризових ситуацій тощо;

кваліфіковано поділ міжнародних зобов'язань України, які обумовлюють модернізацію та/або адаптацію законодавства, що встановлює правовий режим ЗЕД, на прямі та непрямі, коли прямі зобов'язання безпосередньо передбачають обов'язок України внести відповідні зміни до національного законодавства чи приєднатись до відповідного міжнародного договору (як от вимога УАЕС щодо приєднання України до міжнародних конвенцій у сфері інтелектуальної власності), тоді як непрямі впливають зі змісту норм права, що не встановлюють прямого обов'язку України щодо адаптації, однак не можуть бути виконані за її відсутності (як положення УАЕС щодо надання сторонами угоди один одному режиму найбільшого сприяння у торгівлі), що не встановлює безпосередньо обов'язок України внести зміни до національного законодавства, однак фактично передбачає відповідні зміни з метою досягнення вказаного режиму;

обґрунтовано виділення серед міжнародних зобов'язань України, що впливають на правовий режим ЗЕД, не лише *активних*, що передбачають внесення змін до національного законодавства, але й *пасивних*, що передбачають обов'язок утриматись від внесення змін до національного законодавства, коли на момент виникнення міжнародного зобов'язання, національне законодавство відповідає його вимогам;

обґрунтовано необхідність затвердження на державному рівні модельного алгоритму дій владних структур при укладанні міжнародних угод про вільну торгівлю, які спиратимуться на наступні складові:

- оцінка економічних наслідків, як це було, наприклад, зроблено при укладанні угоди про вільну торгівлю між Україною та ЄС;

- процедура публічного обговорення наслідків угоди про вільну торгівлю з певною країною з урахуванням координації роботи органів зовнішньоекономічного та зовнішньополітичного керівництва;

- визначення впливу угоди на інші міжнародні зобов'язання України;

- очікування довгостроковості результатів впровадження угоди про вільну торгівлю з певною країною як можливої передумови укладання поглиблення угоди (угоди про зону вільної торгівлі);

- встановлення типових умов таких угод, що мають враховувати механізм запровадження на пропорційній основі захисних заходів від різкого зростання імпорту, що завдаватиме шкоди національним виробникам;

обґрунтовано перспективний напрям модернізації законодавства у сфері ЗЕД, що передбачає поширення принципу прямої дії (самовиконуваності) на норми, що зобов'язують Україну модернізувати національне зовнішньоекономічне законодавство, що поширюватиметься на суб'єктів господарювання, які здійснюють ЗЕД, коли застосування норм УАЕС як норм прямої дії, а також актів вторинного законодавства ЄС, могло б здійснюватися у разі невиконання Україною у строки, встановлені УАЕС, вимог щодо адаптації національного зовнішньоекономічного законодавства та забезпечувало б реалізацію тих прав суб'єктів господарювання, які намічені до впровадження відповідно до вимог УАЕС;

обґрунтовано врахування економічних вимог щодо оновлення правового режиму ЗЕД при модернізації законодавства про ЗЕД, що полягає в загальних вимогах щодо випереджального зростання національної економіки та спеціальних вимогах щодо створення належних правових та організаційних умов для залучення іноземних інвестицій, вирішенні проблеми ефективного забезпечення потреб національної економіки та населення енергоносіями, вдосконаленні технологічної конкурентоспроможності національної продукції, вдосконаленні системи міжнародних розрахунків та валютного регулювання в Україні, нарешті, детінізації, захисту економічної конкуренції та захисту національної безпеки у відносинах іноземного інвестування;

обґрунтовано необхідність відмови від нормативного порядку вирішення питання локалізації виробництва у відносинах з публічних закупівель, шляхом запровадження індивідуального порядку відповідної локалізації на підставі управлінського рішення Кабінету Міністрів України, коли публічні замовники зобов'язуються декларувати ініціативу щодо закупівель з певного переліку товарів (робіт, послуг), а відповідний орган наділятиметься правом протягом певного терміну, наприклад 30 днів, приймати рішення про ініціювання процедур локалізації відповідно до закону;

обґрунтовано критерій прив'язки до місця споживання послуг, який надається резидентом, при кваліфікації зовнішньоекономічних послуг за ПК

України та віднесення міжнародних перевезень вантажів лише переміщення товарів у тій частині, яка стосується забезпечення перевезення територією іншої країни;

удосконалено положення щодо:

змісту зовнішньоекономічної діяльності, яку варто розглядати у двох аспектах: як ЗЕД держав та ЗЕД учасників господарських відносин. У такому значенні вона стає предметом бінарного регулювання національного господарського та міжнародного економічного права, коли ЗЕД учасників господарських відносин знаходить своє вираження, передусім, у формах зовнішньоторговельної діяльності, зовнішньоекономічної інвестиційної діяльності та зовнішньоекономічних фінансових операцій, може здійснюватися не лише суб'єктами господарювання, а й іншими учасниками господарських відносин та негосподарюючими суб'єктами (зокрема, у разі здійснення такими суб'єктами інвестування шляхом придбання цінних паперів, державних капіталовкладень тощо). При цьому узагальнюючим та основним критерієм, що зумовлює віднесення тих чи інших видів економічної активності до ЗЕД, є виведення матеріальних та нематеріальних благ з економіки однієї країни з метою використання їх в економіці іншої країни;

ЗЕД держав у вузькому розумінні як елемент державної економічної політики у контексті безпосередньої діяльності суб'єктів державного сектору економіки у ЗЕД, а також у широкому – як такий, що включає також комплекс заходів державно-правового впливу на сферу зовнішньоекономічної діяльності національних суб'єктів господарювання та іноземного інвестування;

розуміння природи міжнародного економічного права слід вважати комплексним утворенням, що становить сукупність норм міжнародного публічного права та приватно-правових норм господарського права, призначених для регулювання відносин суб'єктів господарювання у міжнародному економічному просторі;

підхід до адаптації правового режиму ЗЕД до правової системи ЄС у двох значення: 1) як *процесу* внесення змін до зовнішньоекономічного законодавства України, відповідно до зобов'язань, що випливають з міжнародних договорів, чи за власною ініціативою держави Україна з метою інтеграції у Європейський Союз, а також як 2) *стану (результат)* відповідності національного зовнішньоекономічного законодавства правовій системі ЄС;

етапності імплементації права ЄС у правову систему України, що передбачає проходження нині першого етапу, який полягає у виконанні УАЄС та імплементації актів *acquis* ЄС до національного законодавства України, передбачених положеннями УАЄС та Додатків до неї, з обґрунтуванням того, що відповідні процеси вдосконалення національного законодавства, у тому числі у сфері ЗЕД, мають невідкладно орієнтуватися на другий етап, що полягатиме у підготовці до приєднання до ЄС, який повинен супроводжуватися модернізацією національного законодавства відповідно до тих джерел права

ЄС, які не передбачені УАЕС (перш за все такими актами є установчі договори ЄС);

безпосереднього впливу права СОТ на зобов'язання України відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, що зумовлюється наступним:

- вірне тлумачення УАЕС можливо виключно за умови розуміння міжнародно-правових актів СОТ, адже Угода про асоціацію з ЄС містить багато бланкетних норм, що відсилають до відповідних угод СОТ. Такими статтями є, зокрема, ст. ст. 25, 32 – 36, 40, 45 bis, 46-47, 53-54, 57-58, 76, 79, 106, 158, 219, 266, 272, 282, 320, 324, 338;

- окремі Угоди СОТ є частиною Угоди про асоціацію з ЄС;

- непрямо простежується посилання на Угоди СОТ як більш загальні акти та навіть такі, що, у випадках, зазначених в Угоді про асоціацію з ЄС, мають більшу юридичну силу у порівнянні з Угодою про асоціацію з ЄС для Сторін Угоди.

- при вирішенні спорів між Україною та ЄС, що виникли у зв'язку із виконанням Угоди про асоціацію з ЄС, у деяких випадках повинне враховуватись тлумачення, що міститься в актах Органу вирішення спорів СОТ;

забезпечення реалізації законодавчих ініціатив у сфері державної підтримки інвестиційних проектів зі значними інвестиціями, які потребують стабільності Господарського кодексу України як основи господарського законодавства та джерела принципових гарантій інвесторів від зловживань монополістів, свободи організаційно-правових форм господарювання, несправедливих санкцій до інвесторів, у тому числі обмеження строків застосування адміністративно-господарських санкцій у відносинах із державою;

обґрунтування потреб поступового виходу України з Договору про зону вільної торгівлі у межах СНД, який несе ризик агресивної поведінки РФ, за наслідками укладання двосторонніх угод про вільну торгівлю з Азербайджанською Республікою, Республікою Вірменія, Республікою Білорусь, Республікою Таджикистан, Республікою Туркменістан, Республікою Узбекистан, Киргизькою Республікою; необхідності усвідомлення при здійсненні державної зовнішньоекономічної політики перспектив повного припинення економічного співробітництва з Російською Федерацією та закладення запобіжників в економічну систему України для попередження негативних наслідків розірвання відповідних зв'язків;

порядку здійснення підприємствами державного сектору економіки зовнішньоекономічної діяльності з урахуванням організаційних та правових умов їх функціонування, що передбачає вирішення проблем поєднання державою в особі органів управління повноважень власника і регулятора, яке призводить до втручання в оперативну діяльність підприємств, конфлікту інтересів та слабкої мотивації державних компаній до рівної конкурентної боротьби на європейських та міжнародних ринках товарів, робіт та послуг;

дістали подальшого розвитку положення щодо:

віднесення до ЗЕД інвестиційної діяльності за участі нерезидентів, що передбачає капіталовкладення в економіку України, а також інвестиційної діяльності вітчизняних учасників господарських відносин щодо капіталовкладень в економіки інших держав, з урахуванням дії у цих відносинах специфічних регуляторів МЕП щодо гарантування та взаємного захисту інвестицій, специфічних вимог національного законодавства щодо захисту іноземних інвестицій, пруденційного нагляду за іноземним інвестуванням та інші специфічні положення, що відрізняють зовнішньоекономічну інвестиційну діяльність від інвестиційної діяльності у внутрішньогосподарському обігу України;

правової природи міжнародних договорів, на підставі яких функціонує ЄС (первинне право ЄС), які регулюють не лише міждержавні економічні відносини, але й, у силу принципу прямої дії, – міжгосподарські зовнішньоекономічні відносини, тобто відносини між окремим суб'єктами господарювання, що сприяє забезпеченню прав та законних інтересів останніх у контексті функціонування вільного ринку у зоні ЄС;

підходи до обов'язкових критеріїв визначення самовиконуваності (прямої дії) норм міжнародних договорів, серед яких є адресованість цих норм безпосередньо фізичним та юридичним особам (в т.ч. суб'єктам господарювання та органам публічної влади), що виступають суб'єктами, на яких поширюється внутрішньодержавне регулювання;

запозичення іноземного досвіду застосування окремих норм УАЄС як норм прямої дії на рівні національного законодавства України шляхом прийняття окремого закону, що дозволить уникнути неоднакової правозастосовної практики;

першочергових напрямів вирішення проблем імплементації законодавства ЄС відповідно до УАЄС на сучасному етапі, серед яких, з урахуванням відмови від «позолочування» права ЄС: впровадження дієвих засобів технічного регулювання, що не шкодять економіці України, прискорення модернізації митного регулювання, спрощення режиму реєстрації філій європейських суб'єктів господарювання в Україні, а також вироблення інтерпретаційних засад застосування правил СОТ у взаєминах Україна – ЄС;

умов захисту національної безпеки у відносинах ЗЕД, серед яких найважливішими є врахування загрози зовнішньої агресії у питаннях критичного імпорту, енергетики та транспорту, а також заволодіння іноземними інвесторами стратегічними галузями економіки України, функціонування яких у результаті дестабілізації їх роботи чи спрямування в антидержавному напрямі здатне вплинути на функціонування економіки, держави та буття українського народу;

захисту національної безпеки від загроз іноземного інвестування потребує дієвих механізмів, що ґрунтуються не лише на скринінгу відповідних

інвестицій, але й доповнення законодавства положеннями про недійсність укладеного всупереч встановленого порядку погодження інвестиційного правочину з підстав порушення інтересів держави та суспільства (ст. 208 ГК, ст. 228 ЦК);

адаптації до вимог УАЕС законодавчих положень у сфері фінансово-господарської діяльності, зокрема обґрунтуванням внесення змін до ЗУ «Про фінансові послуги...» щодо можливості надання за законодавством України в т.ч. й тих фінансових послуг, що прямо не закріплені у зазначеному Законі, але випливають з УАЕС;

подальшої валютної лібералізації шляхом зняття лімітів на інвестування фізичними особами за кордон, скасування заборони кредитувати нерезидентів у гривні, доступу небанківських установ до міжбанку, розрахунків за облігаціями внутрішньої державної позики у валюті. Разом із тим, подібні заходи послаблення державних вимог до ЗЕД не здатні активізувати інвестиційні процеси без активної промислової політики щодо підтримки національних товаровиробників, що здатне забезпечити стабільність економічно-фінансових відносин в період подібних заходів щодо лібералізації. Крім того, винятки, передбачені Законом «Про валюту і валютні операції» щодо продовження на понад 6 місячний термін валютних обмежень на переведення капіталів у країни ЄС, мають бути зняті, у тому числі з урахуванням того, що навіть 6 місячний термін обмежень фактично струмується консультаціями, що мають проводити органи державної влади України з ЄС з питань їх запровадження;

забезпечення захисту прав правовласника при імпорті певних товарів в Україну шляхом обґрунтування потреб внесення змін у заходи забезпечення позову, зокрема, доповнення ст. 137 ГПК заходом забезпечення позову: «зупиненням, шляхом заборони особі, по відношенні до якої вчиняється запобіжний захід чи іншій особі (у т.ч. органу державної влади), на вчинення митного оформлення товарів чи предметів, що містять об'єкти інтелектуальної власності з поміщенням товарів у режим митного складу»;

створення сприятливого режиму здійснення зовнішньоекономічних послуг шляхом адаптації до законодавства Європейського Союзу удосконалення положень господарського, валютного митного та, особливо, податкового законодавства, які створюватимуть умови для посилення конкурентних переваг вітчизняних суб'єктів господарювання, серед яких – максимальне наближення податкового обліку зовнішньоекономічних операцій у контексті надання послуг, по суті, господарської операції, в результаті чого зовнішньоекономічне розуміння надання послуг за ПК України має бути прив'язано до критерію місця споживання послуг, який надається резидентом та доповнено, зокрема, положеннями про кваліфікацію міжнародними перевезеннями вантажів лише перевезеннями у тій частині, яка стосується забезпечення перевезення територією іншої країни;

правового забезпечення ЗЕД підприємств державного сектору економіки, яке об'єктивно перебуває у рамках підвищених вимог держави та суспільства щодо виконання державними підприємствами функцій держави за одночасного входження цих суб'єктів у міжнародне економічне середовище, що характеризується рівністю та екстериторіальними ознаками, підпорядкованістю міжнародним зобов'язанням України та спрямуванням державної економічної політики на захист національного товаровиробника, захист національного суверенітету, в тому числі на природні ресурси, об'єкти права власності Українського народу. Це вимагає особливих підходів до правового регулювання ЗЕД державних підприємств, у тому числі дебіюкратизації дозвільних процедур у цій сфері, звуження державної підтримки цих підприємств у межах вимог Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, у тому числі шляхом виключення ч. 1 ст. 1 Декрету Кабінету Міністрів України «Про впорядкування діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, створених за участю державних підприємств»; доповнення ст. 73 ГК України ч. 10 наступного змісту: «10. Державне унітарне підприємство за погодженням уповноваженого органу управління може виступати засновником (учасником) юридичних осіб»; внесенням застережень до ч. 5 ст. 75 Господарського кодексу України про те, що державне комерційне підприємство не має права безоплатно передавати належне йому майно іншим юридичним особам чи громадянам, крім його використання для формування статутних капіталів юридичних осіб та інших випадків, передбачених законом.

Практичне значення одержаних результатів.

Одержані в процесі дослідження висновки та пропозиції можуть бути використані у таких сферах: науково-дослідній — для подальшого дослідження адаптацій законодавства України про ЗЕД до законодавства ЄС; навчальному процесі — для викладання та вивчення навчальних дисциплін господарсько-правового та міжнародно-правового циклу, а також при підготовці відповідних розділів підручників, навчальних посібників та методичних матеріалів; правотворчій — при підготовці пропозицій про зміни національного законодавства України на основі міжнародних договорів України або документів міжнародних міжурядових або неурядових організацій. Окремі пропозиції, сформульовані у дисертації, було використано у навчальному процесі Одеського національного університету імені І.І. Мечникова при викладанні дисциплін: «Господарське право», «Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності» для студентів спеціальності 0.81 «Право».

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження, монографія, наукові статті у фахових видання України та іноземних виданнях, тези доповідей підготовлені дисертантом самостійно. Викладені в дисертації наукові положення, висновки і рекомендації, що виносяться на захист, отримані дисертантом самостійно.

Апробація результатів дисертації.

Основні теоретичні положення, висновки та пропозиції, сформульовані в дисертації, доповідалися й обговорювалися на засіданнях кафедри адміністративного та господарського права Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, а також на наукових заходах, зокрема: на міжнародній науково-практичній конференції *Правове життя сучасної України*: (Одеса, 20-21 квітня 2012 р.); 68-ї науковій конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників ЕПФ ОНУ імені І.І. Мечникова (26-28 листопада 2013 року, м. Одеса); науково-практичній конференції *«Міжнародне, наднаціональне та національне право: проблеми конвергенції»* (м. Одеса, 13 грудня 2013 р.); Шостій міжнародній науково-практичній конференції *«Сучасні порти – проблеми та рішення»*: (Іллічівськ: 2014); кругломсу столі НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України *«Правовий порядок у підприємницьких відносинах: засоби забезпечення»*. (Київ, 2014); І науково-практичній конференції *«Нормативні управлінські та міжнародні аспекти розвитку економіки та права»* (2 верес. 2014 р., м. Одеса); науково-практичній конференції *«10 років застосування Господарського кодексу України: сучасний стан та перспективи вдосконалення кодифікації»* (14 листоп. 2014 р., м. Київ); 69-й науково-практичній конференції професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету ОНУ імені І.І. Мечникова (26-28 листопада 2014 р., м. Одеса); міжнародній науково-практичній конференції *«Чинники розвитку юридичних наук у ХХІ столітті»* (м. Дніпропетровськ, 6-7 листопада 2015 р.); 70-й науково-практичній конференції професорсько-викладацького складу ЕПФ Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (25-27 листопада 2015 року, м. Одеса); 71-й науковій конференції професорсько-викладацького складу ЕПФ Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (23-25 листопада 2016 року, м. Одеса); 72-й науковій конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників ЕПФ Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (29 листопада – 1 грудня 2017 року, м. Одеса); 73-й науковій конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників ЕПФ Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (28-30 листопада 2018 року, м. Одеса); міжнародній науково-практичній конференції *«Правове життя сучасної України»*: (м. Одеса, 17 трав. 2019 р.); міжнародній науково-практичній конференції *«Правові умови сприятливого бізнес-клімату: досвід Німеччини та України»* (Одеса, 27 черв. 2019 р); Всеукраїнській науково-практичній конференції, присвяченій 35-річчю кафедри господарського права Донецького національного університету імені Василя Стуса (м. Вінниця, 11-12 жовтня 2019 р.); 74-й звітній науковій конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників ЕПФ ОНУ ім. І.І. Мечникова (27–29 листоп. 2019 р., м. Одеса).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження відображені в 1 одноособовій та 1 колективній монографіях, 28 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, 5 із яких статті – у наукових періодичних виданнях інших держав, а також у 21 матеріалі та тезах науково-практичних конференцій та круглих столів, у 2 підручниках.

Структура роботи обумовлена метою та предметом дослідження. Дисертація складається із вступу, п'ятих розділів, поділених на п'ятнадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 543 сторінки, з них 109 сторінок – список використаних джерел, який складається з 769 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, розкрито зв'язок роботи з науковими програмами та темами, визначено мету та завдання, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано використані в роботі методи, її наукову новизну та теоретичне і практичне значення, наведено дані про апробацію та публікацію основних положень роботи, її структуру та обсяг.

Перший розділ «Теоретико-правові засади правового режиму зовнішньоекономічної діяльності» складається з трьох підрозділів, в яких висвітлено сучасний стан та особливості правового регулювання відносин у сфері ЗЕД.

У *підрозділі 1.1 «Загальнотеоретичне поняття правового режиму»* проведено теоретико-правовий аналіз концептуальних підходів до поняття правового режиму.

При обґрунтуванні підходу до поняття правового режиму проведено співвідношення поняття правового режиму із поняттями типу правового регулювання, методів правового впливу, способів правового регулювання, правопорядку та інших суміжних категорій.

Обґрунтовано, що таке поняття наближене, але не може бути поєднанням, співвідношенням чи сукупністю типів правового регулювання (у т.ч. у зв'язку із тим, що правовий режим не спрямований на надання правової характеристики суб'єктів права). Співвідношення методів та способів правового регулювання дозволило в дисертації дійти до висновку, що специфічне поєднання певних методів правового регулювання означатиме, відповідно, поєднання їх особливих способів (чи форми) правового регулювання. При визначенні сутності правового режиму запропоновано виходити з розуміння «режиму» загалом як певного порядку, у розумінні, однак, порядку не як процедури, а як певної впорядкованості, певного стану правових регуляторів.

При цьому обговорюються думки науковців теоретиків права та представників багатьох галузей права, що дозволило сформувати наступну позицію щодо правового режиму:

1) правовий режим є певним станом врегулювання відносин щодо об'єкту впливу, що зумовлюється особливим поєднанням способів правового регулювання;

2) правовий режим є правової категорією, що пов'язана із певним об'єктом впливу, в якості якого можуть виступати матеріальні та нематеріальні об'єкти, процеси, діяльність;

3) з'ясування змісту правового режиму передбачає надання правової характеристики певному об'єкту впливу шляхом з'ясування його правового поняття, змісту та форми правових засобів тощо, дослідження прав та обов'язків суб'єктів права щодо цього об'єкту впливу, визначення обігездатності об'єкта впливу, відповідальності за правопорушення, пов'язані із використанням/здійсненням цього об'єкта та іншими складовими, що визначають специфіку його використання (здійснення) у суспільних відносинах.

Правовий режим, як правова категорія, будучи наближеною до характеристики «стану системи правових засобів», охарактеризована позбавленою такого елементу цілеспрямованості та результативності, яку має категорія правопорядку. По суті справи, правовий режим – це «знімок», «зріз» реального стану впорядкування певних видів діяльності, об'єктів, процесів тощо, який може бути вельми далекий від ознак правопорядку. Правовий режим ЗЕД у цьому контексті виражає фактичний стан комплексного впливу міжнародного та внутрішнього державного регулювання.

У *підрозділі 1.2 «Поняття правового режиму зовнішньоекономічної діяльності»* досліджено поняття правового режиму у контексті ЗЕД.

З'ясована можливість виокремлення спеціального правового режиму господарювання у сфері зовнішньоекономічної діяльності у системі інших правових режимів та правових явищ, що може створити наукове підґрунтя для подальших досліджень у напрямку виокремлення специфічної групи правовідносин у цій сфері, у тому числі з погляду модернізації в умовах євроінтеграції України.

У цьому контексті постає питання про можливість визнання порядку здійснення зовнішньоекономічної діяльності, по-перше, правовим режимом, а по-друге, спеціальним режимом господарювання. При цьому взято до уваги, що спеціальний правовий режим ґрунтується на стимулюючих, обмежувальних, інформаційно-процедурних, координаційних та інших методах і формах державного впливу на цілісну сферу господарської діяльності. Цілісність відповідної сфери обумовлюється єдністю об'єктів впливу.

Визначення правового режиму ЗЕД запропоновано пов'язувати із державною економічною політикою та її зв'язком із міжнародними зобов'язаннями України як визначальний чинний його сучасного стану.

Встановлено ієрархічність правового режиму ЗЕД: правовий режим зовнішньоекономічного господарювання є спеціальним по відношенню до загального режиму господарського права, в свою чергу правовий

режим спеціальних економічних зон, що передбачають наявність зовнішньоекономічних відносин) є спеціальним по відношенню до загального правового режиму зовнішньоекономічного господарювання

У підрозділі 1.3 «Поняття та напрями зовнішньоекономічної діяльності як предмету правового регулювання» визначається правова суть та природа відносин у сфері ЗЕД, що піддані не лише державно-правовому впливу, але й впливу міжнародного економічного права (далі – МЕП).

Узагальнюючим та основним принципом, що зумовлює існування критеріїв віднесення тих чи інших видів діяльності до ЗЕД є виведення матеріальних та нематеріальних благ з економіки однієї країни з метою використання їх в економіці іншої країни.

ЗЕД учасників господарських відносин знаходить своє вираження, передусім, у формах зовнішньоторговельної діяльності, зовнішньоекономічної інвестиційної діяльності та зовнішньоекономічних фінансових операцій.

ЗЕД може здійснюватись не лише суб'єктами господарювання, а й іншими учасниками господарських відносин; ЗЕД є ширшим поняттям, аніж господарська, тому що може здійснюватись й негосподарюючими суб'єктами (зокрема, у разі здійснення такими суб'єктами інвестування шляхом придбання цінних паперів, державних капіталовкладень тощо). Віднесення до ЗЕД інвестиційної діяльності за участі нерезидентів, що передбачає капіталовкладення в економіку України, а також інвестиційної діяльності вітчизняних учасників господарських відносин щодо капіталовкладень в економіку інших держав, має важливий практичний аспект. Адже саме у цих відносинах виникають специфічні регулятори МЕП щодо гарантування та взаємний захист інвестицій, специфічні вимоги національного законодавства щодо дозвільного порядку інвестування за межі України громадянами, державні гарантії захисту іноземних інвестицій, запобігання легалізації брудних коштів, антиофшорні заходи та інші специфічні положення, що відрізняють зовнішньоекономічну інвестиційну діяльність від інвестиційної діяльності у внутрішньогосподарському обігу України.

Характерною особливістю природи сучасного міжнародно-правового аспекту ЗЕД є визначення активної участі держави у такій діяльності з метою реалізації її зовнішньоекономічної функції, зокрема: безпосередньої участі держави у міжнародних торговельних, фінансових, морських та інших господарських відносинах; участь формуванні органів міжнародних економічних організацій; укладення міжнародних договорів з економічних питань; прийняття національних правил зовнішньоекономічної діяльності; здійснення заходів з планування зовнішньоекономічних зв'язків та розвитку зовнішньоекономічної діяльності шляхом прийняття відповідних планових документів. В цих випадках можуть бути виявлені елементи міжнародного публічного, міжнародного приватного та національного права, коли

здебільшого розвести чітко ці категорії в окремих актах МЕР, так само як і відділити його від національного регулювання стає неможливим.

При аналізі різних напрямів ЗЕД виявлено сфери, які потребують найбільшої уваги держави. Зокрема, серед актів ЄС, які у подальшому повинні бути враховані при модернізації українського законодавства щодо валютних операцій, повинні бути враховані, зокрема, Регламент Європейського парламенту та Ради ЄС № 1889/2005 від 26 жовтня 2005 р. про контроль за готівкою, що ввозиться чи вивозиться зі Співтовариства, Директиву Європейського парламенту та Ради ЄС № 2005/60/ЄС від 26 жовтня 2005 року про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму та інші.

Обґрунтовано також потреба внесення змін до законодавства України про фінансові послуги щодо можливості надання за законодавством України тих фінансових послуг, що прямо не закріплені у зазначеному Законі, з метою виконання Угоди про асоціацію України з ЄС.

На прикладі Республіки Польща доведено, що держава повинна створювати організаційно-інформаційний режим сприяння експортній діяльності національних товаровиробників. Без такої підтримки фактично молоді стартапи не в змозі вийти на зовнішні ринки, чим істотно обмежуються можливості розвитку для національної економіки. Зокрема, якщо підприємець починає свій бізнес на зовнішніх ринках, він повинен розраховувати на допомогу державних установ, що мають офіси за кордоном.

Другий розділ «Сучасні нормативно-правові та соціально-економічні умови модернізації правового режиму зовнішньоекономічної діяльності» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Основні вимоги, що ставляться суспільством перед державою стосовно модернізації правового режиму ЗЕД»* досліджено базові завдання державно-правової модернізації режиму ЗЕД на сучасному етапі.

Обґрунтовано, що модернізація правового режиму ЗЕД не може здійснюватись без врахування економічних потреб, вимог суспільства та інших неюридичних факторів, що відіграють важливу роль у функціонуванні держави та суспільства...

У цьому контексті запропоновано авторське ставлення до дискусії щодо співвідношення термінології економічного зростання з термінологією сталого економічного розвитку. Останнє відповідає певному стандарту державної політики щодо врахування численних правових, безпекових, соціальних, екологічних та інших загалом 17 вимог, на які орієнтується ООН. Цього стандарту явно замало для забезпечення конкурентоспроможності національної економіки. У зв'язку із цим, запропоновано закріпити й на законодавчому рівні положення щодо закріплення орієнтиру на випереджаюче економічне зростання як елементу зовнішньоекономічної політики держави.

Визначено зміст такої вимоги модернізації ЗЕД, як створення належних правових та організаційних умов для залучення іноземних інвестицій. Держава повинна забезпечити такий механізм дії законодавства з іноземного інвестування, щоб останнє у застосуванні до правовідносин за участі інвесторів мало перевагу (вищу юридичну силу) над будь-яким іншим національним законодавством та сприяло якнайкращому забезпеченню прав та інтересів інвесторів. Цьому також має сприяти стабільність господарського законодавства, зокрема Господарського кодексу, господарських судів та міжнародного комерційного арбітражу, які сьогодні необґрунтовано руйнуються у процесі реформування.

Окрема увага приділено таким вимогам щодо модернізації ЗЕД: вирішення проблеми ефективного забезпечення потреб національної економіки та населення енергоносіями; створення належних правових та організаційних умов для залучення іноземних інвестицій; вдосконалення технологічної конкурентоспроможності національної продукції. Під цим кутом запропоновано пропорційні заходи впровадження офсетних угод у ЗЕД як вагомий напрям розвитку ВПК та державного оборонного замовлення, вимоги щодо вдосконалення системи міжнародних розрахунків та валютного регулювання в Україні.

До основних соціальних вимог, що безпосередньо впливають на модернізацію правового режиму ЗЕД, визначено та розкрито зміст вимоги щодо інтеграції України в європейський політичний, економічний та правовий простір та подальше набуття членства у Європейському Союзі; вимога щодо зниження рівня безробіття в Україні; вимога щодо електронізації господарських відносин при здійсненні ЗЕД; вимоги щодо детінізації та демонополізації господарських операцій у сфері ЗЕД; вимоги щодо захисту національної безпеки.

При дослідженні цих питань, серед іншого, визначено потреби врегулювання питань захисту національної безпеки від загроз іноземного інвестування та оцінки відповідних механізмів на предмет їх дієвості, а не лише наявності інформативного впливу. Обґрунтовано потребу запровадження механізму оскарження укладеного всупереч встановленого погодження інвестиційного правочину у суді як недійсного з підстав порушення інтересів держави та суспільства (ст. 208 ГК, ст. 228 ЦК).

У **підрозділі 2.2 «Сучасні джерела правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності України, що виступають об'єктом та формою модернізації її правового режиму»** визначається правова база модернізації режиму ЗЕД на сучасному етапі розвитку України.

При аналізі розгалуженої системи джерел правового регулювання ЗЕД у національному вимірі виявлена значна кількість проблем, окремі з яких можуть бути вирішені шляхом детального аналізу національного законодавства та співвідношенням його із законодавством інтеграційних утворень, до яких має намір приєднатись Україна.

Модернізація правового режиму ЗЕД, який встановлений національним законодавством, передбачатиме передусім, вироблення законодавчих новел у контексті стимулювання зовнішньоекономічної активності та захисту національних інтересів, але у межах міжнародних зобов'язань України.

Це вимагає не лише цілісного та системного регулювання ЗЕД, але й переведення його на наукові засади з урахуванням двоїстості актів регулювання у цій сфері, що балансують між міжнародним на національним правом, зокрема господарським. Цей стан нормативного регулювання ЗЕД доводить, що намагання охопити його дослідженнями лише міжнародного або національного права не мають шансів на успіх, позаяк в правовому регулюванні цієї діяльності виділяються як міждержавні відносини у чистому вигляді, так і відносини між господарюючими суб'єктами. У зв'язку із цим джерела регулювання ЗЕД не лише підпадають під вплив міжнародних правових орієнтирів, але й стають джерелом імплементації відповідних положень у національне законодавство, зокрема господарське, що стосується ЗЕД. На цій підставі обґрунтовано, що лише комплексний, міжгалузевий погляд на міжнародні економічні відносини, в основі яких лежить ЗЕД як держав, так і звичайних суб'єктів господарювання, має потенціал досягнення прагматичного результату – утворення правових умов інтеграції України у світове господарство та розвитку національної економіки.

У *підрозділі 2.3 «Вплив міжнародного економічного права на регулювання сучасних зовнішньоекономічних відносин України та їх модернізацію»* визначається зв'язок міжнародного економічного права (МЕП) із регулюванням ЗЕД і процесами її модернізації.

Обґрунтовано, що з урахуванням процесів глобалізації та інтернаціоналізації, поширення ролі транснаціональних корпорацій (тобто окремих суб'єктів господарювання) у розвитку міжнародного економічного правопорядку спостерігається зникнення на теперішній час чіткої межі між міждержавними економічними (у т.ч. й фінансовими) та міжгосподарськими відносинами (тобто відносинами, що мають місце між окремими суб'єктами господарювання). Це, зокрема, відбувається, коли від імені держави у міжнародних економічних відносинах приймають участь публічні компанії.

Вказано на розбіжність між політичною та юридичною формою міжнародних економічних відносин, яка у цілому підтверджує вихід за межі класичного міждержавного (міжнародного публічного) права у силу розриву осіб держави, з одного боку, та юридичних осіб, які реалізують її функції, з іншого. Власна ЗЕД держав отримує комплексний характер, ґрунтуючись на положеннях міжнародного публічного та приватного права.

Приватні господарські (економічні) відносини додають МЕП самостійних ознак у порівнянні із міжнародним публічним правом, але не роблять його міжнародним приватним правом. Обґрунтовано тісний взаємозв'язок та

взаємообумовленість приватно-правового регулювання із публічно-правовим регулюванням у складі МЕР.

Поступова інтеграція до ЄС вимагатиме від України визнання та виконання публічно-правових вимог, що містяться в актах ЄС, та стосуються економічних відносин. Саме тому широкий погляд на економічні відносини як предмет міжнародно-правового регулювання виходить за межі визначення, предмету та методу регулювання приватних норм.

Обґрунтовано, що концепція міжнародного приватного права постає у єдиному та логічному вигляді лише за умови, що до його складу віднесені виключно норми колізійного права, та норми, що сприяють застосуванню колізійних норм. Адже лише у такому контексті можна вести мову про цілковиту приватно-правову специфіку норм МПП, що відрізняє їх від норм усього іншого правового масиву.

МЕР представлено у роботі комплексним утворенням, що становить сукупність норм міжнародного публічного права та норм господарського права, призначених для регулювання відносин держав та/або суб'єктів господарювання у міжнародному економічному просторі. МЕР визначено основним елементом формування правової бази модернізації правового режиму ЗЕД, враховуючи безпосередній зв'язок зовнішньоекономічної діяльності із актами міжнародного економічного права у перспективному та ретроспективному аспектах.

У підрозділі 2.4 *«Основні міжнародні зобов'язання України, що впливають на модернізацію правового режиму зовнішньоекономічної діяльності»* досліджуються основні міжнародні договори України, що впливають на модернізацію правового режиму ЗЕД.

Зобов'язання України щодо модернізації правового режиму ЗЕД за критерієм їх визначеності поділено на прямі та непрямі.

Прямі зобов'язання безпосередньо передбачають обов'язок України внести відповідні зміни до національного законодавства чи приєднатися до відповідного міжнародного договору.

Прямі зобов'язання щодо адаптації правового режиму ЗЕД можна розподіляти на абстрактні (тобто такі, що встановлюють лише загальні напрями адаптації національного законодавства) та конкретні (тобто такі, що встановлюють конкретний національний нормативно-правовий акт, який необхідно адаптувати, чи відповідний акт іншої правової системи, положення якого необхідно запозичити).

Непрямі зобов'язання впливають зі змісту норм права, що не встановлюють прямого обов'язку України щодо модернізації її законодавства про ЗЕД, однак не можуть бути виконані за відсутності такої модернізації.

За предметом внесення змін міжнародні зобов'язання поділені в роботі на активні (тобто такі, що передбачають внесення змін до національного законодавства) та пасивні (тобто такі, що передбачають утриматись від

внесення змін до національного законодавства, адже на момент виникнення міжнародного зобов'язання, національне законодавство відповідає його вимогам.

Третій розділ «Правові засади співробітництва України з європейськими союзом та його державами-членами у сфері зовнішньоекономічної діяльності» складається з чотирьох підрозділів, у яких досліджується вплив євроінтеграційних процесів на стан та перспективи вдосконалення законодавства України про ЗЕД.

У підрозділі 3.1 «Сучасний стан адаптації правового режиму ЗЕД відповідно до взятих на себе Україною зобов'язань перед ЄС та його державами-членами» проаналізовано проблеми адаптації правового режиму ЗЕД України до порядку, визначеного у міжнародних договорах України з ЄС.

Встановлюється співвідношення понять «модернізація», «адаптація», «гармонізація» та інших суміжних понять, що часто використовуються у випадках, коли йдеться про приведення національного законодавства до вимог ЄС. Обґрунтовано, що використання термінології гармонізації як загального поняття стосовно наближення національного законодавства не відповідатиме положенням УПС, УАЕС та актам національного законодавства, що регулюють порядок такого наближення. Теперішні процеси наближення українського законодавства до правової системи ЄС слід іменувати саме адаптацією, тоді як гармонізація відбуватиметься на рівні директив ЄС, у разі якщо Україна стане його членом.

Дістало подальшого обґрунтування позиція щодо відмови від «позолочування» будь-яких міжнародних зобов'язань з урахування досвіду країн ЄС з метою забезпечення гнучкості державної економічної політики та захисту інтересів національної економіки.

Під адаптацією правового режиму ЗЕД до правової системи ЄС запропоновано розуміти процес внесення змін до законодавства України у сфері ЗЕД відповідно до зобов'язань України, які випливають з міжнародних договорів України з ЄС, а також з власної ініціативи України з метою перспективної інтеграції у Європейський Союз.

Модернізація національного законодавства у сфері ЗЕД, окрім адаптації, визначена такою, що включає у себе: 1) систематизацію законодавства у формі кодифікації, консолідації чи інкорпорації; 2) усунення окремих недоліків та суперечностей між нормативно-правовими актами; 3) приєднання до міжнародних договорів; 4) внесення змін чи скасування окремих нормативно-правових актів з метою досягнення стабільності та несуперечливості законодавства у сфері ЗЕД.

У підрозділі 3.2 «Загальна характеристика модернізації правового режиму ЗЕД в Україні на підставі Угоди про асоціацію з ЄС» встановлено основні проблемні аспекти модернізації правового режиму ЗЕД в Україні, що становлять план дій щодо виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Визначено основні напрями модернізації актів законодавства, норми яких безпосередньо стосуються ЗЕД: 1) модернізація митного законодавства; 2) модернізація національного законодавства щодо застосування засобів захисту торгівлі при здійсненні імпорту; 3) модернізація законодавства щодо нетарифних заходів регулювання ЗЕД; 4) модернізація законодавства щодо застосування санітарних та фітосанітарних заходів у зовнішній торгівлі; 5) модернізація законодавства щодо транскордонного надання послуг; 6) модернізація законодавства щодо зовнішньоекономічної інвестиційної діяльності.

Розкривається проблема самовиконуваності норм УАЕС. Аналіз положень розділів IV, V та VI УАЕС (норми, яких спрямовані в т.ч. на регулювання ЗЕД) дозволяє дійти до висновку, що більшість з цих норм адресована суб'єктам УАЕС – Україні, ЄС, Євроатому та країнам-членам ЄС, водночас, деякі з норм УАЕС адресовані безпосередньо фізичним чи юридичним особам. Прикладом норми, що адресована безпосередньо фізичними та юридичними особами, може слугувати ч.1 ст. 98 УАЕС, При цьому одним з обов'язкових критеріїв для визначення самовиконуваності (прямої дії) норм міжнародних договорів визначена адресованість цих норм безпосередньо фізичним та юридичним особам (у т.ч. суб'єктам господарювання та органам публічної влади), що виступають суб'єктами, на яких поширюються внутрішньодержавне регулювання.

Визначається дискусійність застосування положень ч.2 ст. 145 УАЕС суб'єктами господарювання України як норм прямої дії з метою уникнення імперативних вимог законодавства України, зокрема Закону України «Фінансові послуги та ринок фінансових послуг» щодо ліцензування окремих фінансових послуг. Враховуючи іноземний досвід в якості перспективи запропоновано закріпити можливість застосування окремих положень УАЕС як норм прямої дії на рівні національного законодавства України шляхом прийняття окремого закону, що дозволить уникнути неоднакової правозастосовної практики. Доцільним є також поширення принципу прямої дії УАЕС й на норми, що знаходяться в межах зобов'язань України модернізувати національне законодавство про ЗЕД, що поширюватиметься на суб'єктів господарювання, які здійснюють ЗЕД (за аналогією з прямою дією директив ЄС, норми якої можуть застосовуватись як норми прямої дії у разі відсутності приведення національного законодавства держав-членів ЄС із вимогами цих директив – див. вище).

У підрозділі 3.3 «Право Європейського Союзу як орієнтир для модернізації українського зовнішньоекономічного законодавства» обговорено особливості застосування права ЄС як орієнтиру модернізації правового режиму ЗЕД в Україні.

Зроблено висновок, що адаптація до законодавства ЄС вимагає врахування тощо, що міжнародні договори, на підставі яких функціонує ЄС (джерела

первинного права ЄС), регулюють не лише міждержавні економічні відносини, але й, у силу принципу прямої дії, – міжгосподарські зовнішньоекономічні відносини, тобто відносини між окремим суб'єктами господарювання, що сприяє забезпеченню прав та законних інтересів останніх у контексті функціонування вільного ринку у зоні ЄС.

Обґрунтовано, що Україна зобов'язана модернізувати своє господарське законодавство таким чином, аби запровадити такі умови здійснення діяльності, на які суб'єкти господарювання ЄС могли б розраховувати на території будь-якої країни-члена – умови, до яких вони звикли і до виконання яких вони готові. Ця вимога є вкрай важливою для України – країни, що роками втрачає іноземних інвесторів через складні, забюрократизовані процедури започаткування та ведення бізнесу, отримання дозволів та відсутність працюючих гарантій захисту вкладених інвестицій. Відповідні умови, на нашу думку, можна умовно поділити на дві групи:

- умови, що стосуються заснування підприємств та отримання дозволів;
- умови, що стосуються здійснення конкретних операцій/дій з надання послуг (можуть включати особливості укладення контрактів, їх оформлення та виконання, оплати, питання бухгалтерського обліку та оподаткування, переміщення майна та робітників тощо).

Четвертий розділ «Модернізація правового режиму надання послуг суб'єктами ЗЕД в Україні», що складається з трьох підрозділів, присвячено найбільш проблемним аспектам.

У підрозділі 4.1 *«Поняття та зміст послуг у ЗЕД як загальноправової категорії»* розкрито понятійно-змістовна складова послуги у ЗЕД як предмету перспективної модернізації відповідного правового режиму.

Обґрунтовано значення експорту та імпорту послуг для розвитку ЗЕД, міжнародної інтеграції України, стимулювання економічної активності на території України, створення робочих місць тощо.

Попри невичерпність переліку послуг у Законі про ЗЕД, певні види діяльності, що названі послугами у законодавстві, не можуть бути віднесені до ЗЕД. У цьому контексті вказано на адміністративні послуги.

Визначено правові особливості ЗЕД з надання послуг: 1) переміщення послуг через кордон, на відміну від товарів, не може бути фізично зафіксовано – експорт та імпорт послуг можуть мати виключно формальну основу та випливати із приписів законодавства; 2) послуга не проходить митного контролю і на неї, на відміну від товару, не оформлюється вантажна митна декларація, проте відповідні документи можуть бути оформлені щодо майна, що використовується для надання послуги. У зв'язку із цим, запропоновано вирішити проблеми суб'єктів ЗЕД щодо обліку майна і послуг, передусім у взаємовідносинах із державними органами.

Обґрунтовано, що господарсько-правовий погляд підготовка результатів надання послуги на території України, а споживання її результатів за межами

держави в економічному сенсі означає експорт послуги. Виправданим визначено з економічного та правового погляду встановити презумпцію визнання послуги такою, місце надання якої співпадає із місцезнаходженням отримувача послуги, якщо інше прямо не визначено у податковому законодавстві. Це дозволило б узгодити податкові та господарські відносини, а також, що головне, створило б сприятливий податковий режим експорту послуг. Останнє у свою чергу сприяло би перерахуванню валютної виручки в Україну від надання таких послуг та підвищило б ділову активність національних суб'єктів господарювання у взаємовідносинах із зарубіжними суб'єктами господарювання.

Податковий облік зовнішньоекономічних операцій у контексті надання послуг запропоновано максимально наближений до суті господарської операції. У практичному сенсі це означає, що зовнішньоекономічне розуміння надання послуг за ПК України не лише має бути прив'язано до критерію місця споживання послуг, який надається резидентом, але й має бути доповнений положеннями про те, що міжнародним перевезенням вантажів може вважатися лише перевезення у тій частині, яке стосується забезпечення перевезення територією іншої країни.

У *підрозділі 4.2 «Гармонізація правового регулювання послуг у ЗЕД за законодавством України та законодавством ЄС»* проаналізовано напрямки адаптації законодавства України про ЗЕД до вимог *законодавства ЄС*.

Вказано, що поточне правове регулювання загалом демонструє тенденцію до наближення чинного законодавства України, яке забезпечує надання послуг у сфері ЗЕД, до законодавства Європейського Союзу, що закріплено в Угоді про асоціацію, спрощення умов започаткування бізнесу, скасування адміністративних, валютно-фінансових та інших бар'єрів у сфері надання послуг у тому числі. Разом із тим, подальша нормотворча робота має бути спрямована на удосконалення та гармонізацію (узгодження) положень господарського, валютного митного та податкового, які створюватимуть умови для посилення конкурентних переваг, які в багатьох сферах надання послуг можуть проявити вітчизняні суб'єкти господарювання.

Аналізуються перспективи адаптації законодавства України до вимог Директиви Європейського Парламенту і Ради «Щодо послуг на внутрішньому ринку». У цьому контексті вказано на особливості розмежування між свободою заснування бізнесу та свободою надання послуг у ЄС.

Досліджено питання подолання національних адміністративних бар'єрів на шляху до створення вільного ринку послуг у ЄС, що впливає на необхідність забезпечення доступу до можливості виконання формальностей та публічних процедур у підприємницькій діяльності.

З огляду на взяті на себе зобов'язання щодо забезпечення національного режиму підприємствам, що здійснюватимуть транскордонне/зовнішньоекономічне надання послуг, Україна зобов'язана модернізувати

своє господарське законодавство таким чином, аби запровадити такі умови здійснення діяльності, на які суб'єкти господарювання ЄС могли б розраховувати на території будь-якої країни-члена – умови, до яких вони звикли і до виконання яких вони готові.

У *підрозділі 4.3 «Проблемні питання податкового стимулювання експорту послуг за законодавством України»* досліджено перспективи встановлення сприятливого режиму здійснення послуг у ЗЕД з погляду податкового законодавства.

Визначено проблеми легального закріплення та адміністрування податкового навантаження щодо експорту послуг в Україні, коли навіть у разі вірного визначення послуги як об'єкту оподаткування проблеми виникають із встановленням місця її надання/постачання, адже оподаткуванню ПДВ підлягають послуги, надані на митній території України, а трактування місце такого надання пов'язане за загальним правилом із місцем вчинення зусиль робочої сили щодо створення результату послуги, а не місцем його споживання.

Запропоновано подолання негативного явища менш привабливого становища експорту послуги у порівнянні із експортом товарів, коли суб'єкти господарювання-надавачі послуг не можуть отримати кредит з ПДВ, що приходить на витрати з надання експортованої послуги.

Виправданим з економічного та правового погляду встановити презумпцію визнання послуги такою, місце надання якої співпадає із місцезнаходженням отримувача послуги, якщо інше прямо не визначено у податковому законодавстві. Це дозволило б узгодити податкові та господарські відносини, а також, що головне, створило б сприятливий податковий режим експорту послуг. Останнє у свою чергу сприяло би перерахуванню валютної виручки в Україну від надання таких послуг та підвищило б ділову активність національних суб'єктів господарювання у взаємовідносинах із зарубіжними суб'єктами господарювання.

Окрема увага приділена послугам з перевезенням вантажів територією України та за кордоном, належне податкове стимулювання якого здатне значно покращити транзитні потужності України. Обґрунтовано, що зовнішньоекономічне розуміння надання послуг з перевезення вантажів за ПК України має бути доповнено положеннями про те, що міжнародним перевезенням вантажів може вважатися лише перевезення у тій частині, яке стосується забезпечення перевезення територією іншої країни.

П'ятий розділ *«Модернізація режиму здійснення ЗЕД суб'єктами господарювання державного сектору економіки»*, що складається з двох підрозділів, присвячено проблемним питанням правового стимулювання ЗЕД суб'єктів господарювання державного сектору економіки.

У *підрозділі 5.1 «Організаційно-правові засади здійснення ЗЕД суб'єктами господарювання державного сектору економіки»* обґрунтовуються правові та організаційні чинники, обумовлені статусом державних підприємств

та специфікою управління ними, а також спеціальним правовим режимом використання об'єктів державної власності, що передаються таким суб'єктам для здійснення господарської діяльності, які впливають на порядок здійснення ЗЕД цими підприємствами.

Визначено, що правове забезпечення ЗЕД підприємств державного сектору економіки об'єктивно перебуває у рамках підвищених вимог держави та суспільства щодо виконання державними підприємствами функцій держави за одночасного входження цих суб'єктів у міжнародне економічне середовище, що характеризується рівністю та екстериторіальними ознаками, підпорядкованістю міжнародним зобов'язанням України та спрямуванням державної економічної політики на захист національного товаровиробника, захист національного суверенітету, в тому числі на природні ресурси, об'єкти права власності Українського народу.

Державний сектор економіки охарактеризований обмеженням не лише правовими приписами, але й прямими завданнями держави різноманітного значення (від соціальних до безпекових), виступає продовженням державної економічної політики на рівні ЗЕД. У зв'язку із цим дослідження економіко-правових проблем діяльності державних підприємств у зовнішньоторгівельних, транспортних, космічних та інших зовнішньоекономічних відносинах дозволяє глибше опанувати систему міжнародних економічних зв'язків та роль сучасної держави в їх становленні.

Основною передумовою правового забезпечення діяльності державних підприємств у ЗЕД визначено їх експортний потенціал.

У *підрозділі 5.2 «Основні чинники та напрями удосконалення порядку здійснення ЗЕД суб'єктами господарювання державного сектору економіки»* визначено основні нагальні проблеми подолання перешкод у здійсненні ЗЕД суб'єктами господарювання державного сектору економіки.

Обґрунтовано проблеми реалізації УАЄС з погляду необхідності скасування більшості заходів державної прямої і непрямой підтримки державних підприємств, що суперечать міжнародним нормам і зобов'язанням України, якщо ці підприємства планують зовнішньоекономічне співробітництво та вихід у зону вільної торгівлі. Сумісними з належним функціонуванням Угоди визнаються лише окремі види державної допомоги, критерії якої визначаються відповідно до положень ч. 2,3 ст. 262 та ст. 264 Угоди про асоціацію з ЄС.

Критично важливими чинниками для стимулювання ЗЕД підприємств державного сектору економіки та здійснення при такому співробітництві додаткових інвестицій в економіку України визначено:

- 1) реформа корпоративного управління підприємствами державного сектору економіки;
- 2) забезпечення дотримання підприємствами державного сектору економіки вимог міжнародних і національних стандартів звітності;
- 3) оптимізація корпоративно-дивідендної політики держави.

Запропоновано подолати організаційні і правові перешкоди спільного зовнішньоекономічного інвестування з боку підприємств державного сектору економіки, завдяки чому – підвищити ефективність таких підприємств, попередити втручання в їх оперативну господарську діяльність з боку державних органів, запобігти конфлікту інтересів та слабкої мотивації державних компаній до рівної конкурентної боротьби на європейських та міжнародних ринках товарів, робіт та послуг.

З метою подолання піднятих у цій роботі проблем запропоновано виключити ч. 1 ст. 1 Декрету Кабінету Міністрів України «Про впорядкування діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, створених за участю державних підприємств»; доповнити ст. 73 ГК України ч. 10 наступного змісту: «10. Державне унітарне підприємство за погодженням уповноваженого органу управління може виступати засновником (учасником) юридичних осіб»; внести зміни до ч. 5 ст. 75 Господарського кодексу України, закріпивши, зокрема, що державне комерційне підприємство не має права безоплатно передавати належне йому майно іншим юридичним особам чи громадянам, крім його використання для формування статутних капіталів юридичних осіб та інших випадків, передбачених законом.

ВИСНОВКИ

У дисертації визначено основні напрями модернізації правового режиму зовнішньоекономічної діяльності в Україні в умовах міжнародної економічної інтеграції України, сформульовано пропозиції щодо удосконалення законодавства в цій сфері. Основні результати дослідження відображено у таких основних висновках:

Правовий режим ЗЕД – це специфічний стан правового врегулювання суспільних відносин між вітчизняними та іноземними суб'єктами права щодо переміщення матеріальних та нематеріальних благ через митний кордон України, який характеризується особливим поєднанням способів, форм права та порядку реалізації відповідних норм національного та міжнародного права, типів правового регулювання, що зумовлюють засади державної політики у цій сфері, особливий набір прав та обов'язків суб'єктів права, положень щодо обігдатності об'єктів, заходів відповідальності за порушення правил, пов'язаних із їх використанням/здійсненням, та інших складових правового впливу на сферу зовнішньоекономічних відносин.

Зовнішньоекономічну діяльність як предмет МЕП та господарського права варто розглядати у двох аспектах: як ЗЕД держав та ЗЕД учасників господарських відносин. У такому значенні вона стає предметом бінарного регулювання національного господарського та міжнародного економічного права, коли ЗЕД учасників господарських відносин знаходить своє вираження, передусім, у формах зовнішньоторговельної діяльності,

зовнішньоекономічної інвестиційної діяльності та зовнішньоекономічних фінансових операцій, може здійснюватись не лише суб'єктами господарювання, а й іншими учасниками господарських відносин та негосподарюючими суб'єктами (зокрема, у разі здійснення такими суб'єктами інвестування шляхом придбання цінних паперів, державних капіталовкладень тощо). При цьому узагальнюючим та основним критерієм, що зумовлює віднесення тих чи інших видів економічної активності до ЗЕД, є виведення матеріальних та нематеріальних благ з економіки однієї країни з метою використання їх в економіці іншої країни.

Зовнішньоекономічну діяльність держав необхідно розуміти у вузькому сенсі як елемент державної економічної політики у контекст безпосередньої діяльності суб'єктів державного сектору економіки у зовнішньоторгівельних, міжнародних фінансових та інших економічних відносинах та у широкому – як таку, що включає комплекс заходів державно-правового впливу на сферу зовнішньоекономічної діяльності національних суб'єктів господарювання та іноземного інвестування.

Міжнародні зобов'язання України, що впливають на правовий режим ЗЕД, можна поділити на *активні*, що передбачають внесення змін до національного законодавства, та *пасивні*, що передбачають обов'язок утриматись від внесення змін до національного законодавства, коли на момент виникнення міжнародного зобов'язання, національне законодавство відповідає його вимогам.

Адаптація правового режиму ЗЕД до правової системи ЄС має два значення: 1) як *процес* внесення змін до зовнішньоекономічного законодавства України, відповідно до зобов'язань, що випливають з міжнародних договорів, чи за власною ініціативою держави Україна з метою інтеграції у Європейський Союз, а також як 2) *стан (результат)* відповідності національного зовнішньоекономічного законодавства правовій системі ЄС;

Імплементация права ЄС у правову систему України передбачає проходження нині першого етапу, який полягає у виконанні УАЕС та імплементації актів *acquis* ЄС до національного законодавства України, передбачених положеннями УАЕС та Додатків до неї, але відповідні процеси вдосконалення національного законодавства, у тому числі у сфері ЗЕД, мають невідкладно орієнтуватися на другий етап, що полягатиме у підготовці до приєднання до ЄС, який повинен супроводжуватися модернізацією національного законодавства відповідно до тих джерелами права ЄС, які не передбачені УАЕС (перш за все такими актами є установчі договори ЄС).

Безпосередній вплив права СОТ на зобов'язання України відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС зумовлюється наступним:

– вірне тлумачення УАЕС можливо виключно за умови розуміння міжнародно-правових актів СОТ, адже велика кількість статей Угоди про асоціації з ЄС містить бланкетні норми, що відсилають до відповідних угод

COT. Такими статтями є, зокрема, ст. ст. 25, 32 – 36, 40, 45 bis, 46-47, 53-54, 57-58, 76, 79, 106, 158, 219, 266, 272, 282, 320, 324, 338;

- окремі Угоди COT є частиною Угоди про асоціацію з ЄС;
- Угоди COT мають непрямий вплив на УАЕС як більш загальні акти та навіть такі, що, у випадках, зазначених в Угоді про асоціацію з ЄС, мають більшу юридичну силу у порівнянні з Угодою про асоціацію з ЄС для Сторін Угоди;
- при вирішенні спорів між Україною та ЄС, що виникли у зв'язку із виконанням Угоди про асоціацію з ЄС, у деяких випадках повинне враховуватись тлумачення, що міститься в актах Органу вирішення спорів COT.

Міжнародні зобов'язання України, які обумовлюють модернізацію та/або адаптацію законодавства, що встановлює правовий режим ЗЕД, доречно поділяти на прямі та непрямі, коли прямі зобов'язання безпосередньо передбачають обов'язок України внести відповідні зміни до національного законодавства чи приєднатись до відповідного міжнародного договору (як вимога УАЕС щодо приєднання України до міжнародних конвенцій у сфері інтелектуальної власності), тоді як непрямі впливають зі змісту норм права, що не встановлюють прямого обов'язку України щодо адаптації, однак не можуть бути виконані за її відсутності (як положення УАЕС щодо надання сторонами угоди один одному режиму найбільшого сприяння у торгівлі), що не встановлює безпосередньо обов'язок України внести зміни до національного законодавства, однак фактично передбачає відповідні зміни з метою досягнення вказаного режиму.

Необхідним є узгодження експортно-імпортних, інвестиційних, технічних, митних та інших напрямів зовнішньоекономічного регулювання в умовах численних міжнародних зобов'язань України шляхом закріплення на теоретичному та законодавчому рівні підходів щодо випереджаючого економічного зростання як провідного елементу державної економічної політики з урахуванням відмови від «позолочування» будь-яких міжнародних зобов'язань.

Першочерговими напрямами вирішення проблем імплементації законодавства ЄС відповідно до УАЕС на сучасному етапі виступають: впровадження дієвих засобів технічного регулювання, що не шкодять економіці України, прискорення модернізації митного регулювання, спрощення режиму реєстрації філій європейських суб'єктів господарювання в Україні, а також вироблення інтерпретаційних засад застосування правил COT у взаєминах Україна – ЄС.

Модернізація правового режиму ЗЕД як перспективний напрям розвитку законодавства України на засадах випереджального зростання потребує виходу за межі поняття «адаптація зовнішньоекономічного законодавства до законодавства ЄС», й включення в нього, крім власне адаптації, також 1)

систематизації законодавства у формі кодифікації, консолідації чи інкорпорації; 2) усунення окремих недоліків та суперечностей між нормативно-правовими актами; 3) приєднання до міжнародних договорів, що створюють для України сприятливий економічний режим; 4) насичення законодавства положеннями, які дозволять прискорити економічний розвиток, захистити інвестиції та убезпечити внутрішній ринок від зовнішніх агресій й кризових ситуацій тощо.

При модернізації законодавства про ЗЕД необхідним є врахування економічних вимог щодо оновлення правового режиму ЗЕД, що обумовлює поєднання загальних вимог випереджального зростання національної економіки та спеціальних вимог щодо створення належних правових та організаційних умов залучення іноземних інвестицій, вирішення проблеми ефективного забезпечення потреб національної економіки та населення енергоносіями, вдосконалення технологічної конкурентоспроможності національної продукції, вдосконалення системи міжнародних розрахунків та валютного регулювання в Україні, нарешті, детінізації, захисту економічної конкуренції та захисту національної безпеки у відносинах іноземного інвестування.

Забезпечення реалізації законодавчих ініціатив у сфері державної підтримки інвестиційних проектів зі значними інвестиціями потребує стабільності Господарського кодексу України як основи господарського законодавства та джерела принципів гарантій інвесторів від зловживань монополістів, свободи організаційно-правових форм господарювання, несправедливих санкцій до інвесторів, у тому числі обмеження строків застосування адміністративно-господарських санкцій у відносинах із державою.

На державному рівні необхідно затвердити на модельний алгоритм дій владних структур при укладанні міжнародних угод про вільну торгівлю, які спиратимуться на наступні складові:

- оцінка економічних наслідків, як це було, наприклад зроблено при укладанні угоди про вільну торгівлю між Україною та ЄС;
- процедура публічного обговорення наслідків угоди про вільну торгівлю з певною країною з урахуванням координації роботи органів зовнішньоекономічного та зовнішньополітичного керівництва;
- визначення впливу угоди на інші міжнародні зобов'язання України;
- очікування довгостроковості результатів впровадження угоди про вільну торгівлю з певною країною як можливої передумови укладання поглиблення угоди (угоди про зону вільної торгівлі +);
- встановлення типових умов таких угод, що мають враховувати механізм запровадження на пропорційній основі захисних заходів від різкого зростання імпорту, що завдаватиме шкоди національним виробникам.

Нормативний підхід до вирішення питання локалізації виробництва у відносинах з публічних закупівель має поступитися запровадженню індивідуального порядку відповідної локалізації на підставі управлінського

рішення Кабінету Міністрів України, коли публічні замовники зобов'язуються декларувати ініціативу щодо закупівель з певного переліку товарів (робіт, послуг), а відповідний орган наділятиметься правом протягом певного терміну, наприклад 30 днів, приймати рішення про ініціювання процедур локалізації відповідно до закону.

У зовнішньоекономічній політиці Україна має орієнтуватися на потреби поступового виходу України з Договору про зону вільної торгівлі у межах СНД, який несе ризик агресивної поведінки РФ, за умови укладання двосторонніх угод про вільну торгівлю з Азербайджанською Республікою, Республікою Вірменія, Республікою Білорусь, Республікою Таджикистан, Республікою Туркменістан, Республікою Узбекистан, Киргизькою Республікою. При здійсненні державної зовнішньоекономічної політики необхідним є усвідомлення перспектив повного припинення економічного співробітництва з Російською Федерацією та закладення запобіжників в економічну систему України для попередження негативних наслідків розірвання відповідних зв'язків.

Інвестиційна діяльність за участі нерезидентів, що передбачає капіталовкладення в економіку України, а також інвестиційної діяльності вітчизняних учасників господарських відносин щодо капіталовкладень в економіки інших держав, слід відносити до ЗЕД з урахуванням дії у цих відносинах специфічних регуляторів МЕРП щодо гарантування та взаємного захисту інвестицій, специфічних вимог національного законодавства щодо захисту іноземних інвестицій, пруденційного нагляду за іноземним інвестуванням та інші специфічні положення, що відрізняють зовнішньоекономічну інвестиційну діяльність від інвестиційної діяльності у внутрішньогосподарському обігу України.

Захист національної безпеки у відносинах ЗЕД потребує, насамперед, врахування загрози зовнішньої агресії у питаннях критичного імпорту, енергетики та транспорту, а також заволодіння іноземними інвесторами стратегічних галузями економіки України, функціонування яких у результаті дестабілізації їх роботи чи спрямування в антидержавному напрямі здатне вплинути на функціонування економіки, держави та буття українського народу.

Захист національної безпеки від загроз іноземного інвестування потребує дієвих механізмів, що ґрунтуються не лише на скринінгу відповідних інвестицій, але й доповнення законодавства положеннями про недійсність укладеного всупереч встановленого порядку погодження інвестиційного правочину з підстав порушення інтересів держави та суспільства (ст. 208 ГК, ст. 228 ЦК).

Подальша валютна лібералізація потребує зняття лімітів на інвестування фізичних осіб за кордон, скасування заборони кредитувати нерезидентів у гривні, доступу небанківських установ до міжбанку, розрахунків за облігаціями внутрішньої державної позики у валюті. Разом із тим подібні заходи

послаблення державних вимог до ЗЕД не здатні активізувати інвестиційні процеси без активної промислової політики щодо підтримки національних товаровиробників, що здатне забезпечити стабільність економічно-фінансових відносин в період подібних заходів щодо лібералізації. Крім того, винятки, передбачені Законом «Про валюту і валютні операції» щодо продовження на понад 6 місячний термін валютних обмежень на переведення капіталів в країни ЄС, мають бути зняті, в тому числі з урахуванням того, що навіть 6 місячний термін обмежень фактично струмується консультаціями, що мають проводити органи державної влади України з ЄС з питань їх запровадження.

Забезпечення захисту прав правовласника при імпорті певних товарів в Україну потребує внесення змін у процесуальний інститут забезпечення позову, зокрема, доповненням ст. 137 ГПК таким заходом: «зупиненням, шляхом заборони особі, по відношенні до якої вчиняється запобіжний захід чи іншій особі (у т.ч. органу державної влади), на вчинення митного оформлення товарів чи предметів, що містять об'єкти інтелектуальної власності з поміщенням товарів у режим митного складу».

Створення сприятливого режиму здійснення зовнішньоекономічних послуг шляхом адаптації до законодавства Європейського Союзу потребує удосконалення положень господарського, валютного митного та, особливо, податкового законодавства, які створюватимуть умови для посилення конкурентних переваг вітчизняних суб'єктів господарювання, серед яких – , максимальне наближення податкового обліку зовнішньоекономічних операцій у контексті надання послуг до суті господарської операції, в результаті чого зовнішньоекономічне розуміння надання послуг за ПК України має бути прив'язано до критерію місця споживання послуг, який надається резидентом та доповненню, зокрема, положеннями кваліфікацію міжнародним перевезенням вантажів лише перевезення у тій частині, яка стосується забезпечення перевезення територією іншої країни.

Порядок здійснення підприємствами державного сектору економіки зовнішньоекономічної діяльності має урахувати організаційні та правові умови їх функціонування, що передбачає вирішення проблем поєднання державою в особі органів управління повноважень власника і регулятора, яке зможе запобігти втручанням в оперативну діяльність підприємств, конфлікту інтересів та слабкої мотивації державних компаній до рівної конкурентної боротьби на європейських та міжнародних ринках товарів, робіт та послуг.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Монографії

1. Чайковська В.В. Модернізація правового режиму зовнішньоекономічної діяльності в Україні : виклики міжнародної інтеграції.: монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 424 с.

2. Чайковська В.В. Модернізація правового режиму зовнішньоекономічної діяльності в Україні в умовах європейської інтеграції. Механізми публічно-правової і приватноправової регламентації суспільних відносин у адміністративно-політичній, соціально-культурній та господарській сферах: монографія / за заг. ред. О. І. Миколенка. Одеса: Фенікс, 2016. Розд. 9. С.252- 302.

Наукові статті, в яких опубліковано основні результати роботи.

3. Чайковська В.В. Господарсько-правові підходи до лібералізації зовнішньоекономічних відносин. *Митна справа*. 2012. № 3. С. 232-237.

4. Чайковська В.В. Про захист національних інтересів України при лібералізації зовнішньоекономічної діяльності. *Актуальні проблеми держави і права*. Одеса : Юридична література, 2012. Вип. 65. С. 428-434.

5. Чайковська В.В. Вплив новел митного законодавства на порядок здійснення господарської діяльності в Україні. *Митна справа*. 2012. № 6. С. 76-81.

6. Чайковська В.В. Про необхідність урахування потреб інвестиційного розвитку при правовому регулюванні зовнішньоекономічної діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2012. Т. 2. Вип. 19. С. 218-221.

7. Чайковська В.В. Правове забезпечення кількісних обмежень у зовнішній торгівлі: досвід чотирирічного членства України в СОТ. *Наше право*. 2013. № 1. С. 131-136.

8. Чайковська В.В. Правовий режим зовнішньоекономічної діяльності як спеціальний режим господарювання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2014. Т. 2. Вип. 24. С. 151-155.

9. Чайковська В.В. Зовнішньоекономічна діяльність держави як предмет правового регулювання. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*. Одеса : Міжнародний гуманітарний університет, 2014. Вип. 21. Ч. II. С. 63-65.

10. Чайковська В.В. Про поняття «правовий режим» (на прикладі правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності). *Вісник Одеського національного університету*. Серія «Правознавство». 2014. Т. 19. Вип. 2 (23). С.87-94.

11. Чайковська В.В. Критерії зовнішньоекономічної діяльності у господарському та міжнародному економічному праві. *Юридичний вісник. Україна і світ*. 2014. №4. С.253-257.

12. Чайковська В.В. Про проблеми визначення системи джерел правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. Вип. 8. С. 218–221.

13. Чайковська В.В. Система зовнішньоекономічних фінансових операцій як предмет правового регулювання в Україні. *Правова держава*. 2014. № – 17. С. 55-60.

14. Чайковська В.В. Міжнародні економічні договори як джерела правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності. *Альманах міжнародного права*. 2015. Вип. 7. С. 20–31.

15. Чайковська В.В. Щодо співвідношення міжнародного економічного права та міжнародного приватного права. *Український часопис міжнародного права*. Київ, 2015. С. 126–131.

16. Чайковська В.В. Щодо проблеми визначення правової природи міжнародного економічного права. *Український часопис міжнародного права*. Київ, 2015. № 2/ 2015. С. 30–35.

17. Чайковська В.В. Модернізація зовнішньоекономічного законодавства України відповідно до Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Юриспруденція. 2015. Вип. 13(2). С. 116–120.

18. Чайковська В.В. Спеціалізовані напрями модернізації зовнішньоекономічного законодавства України відповідно до Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. *Альманах міжнародного права*. 2015. Вип. 8. С. 55–65.

19. Чайковська В.В. Про пряму дію Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом у правовій системі України. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2015. № 3/2 (13). С. 109–113.

20. Чайковская В.В. Право европейского союза как ориентир для модернизации внешнеэкономического законодательства Украины. *Legea Si Viata : Publicatie stiintifico-practica*. 2015. № 8/3 (284). С. 108–111.

21. Чайковська В.В. Міжнародні зобов'язання України щодо модернізації правового режиму зовнішньоекономічної діяльності відповідно до права СОТ. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2016. № 1/1 (17). С. 107–111.

22. Чайковська В.В. Економічні вимоги щодо модернізації правового режиму зовнішньоекономічної діяльності. *Правова держава*. 2016. № 22. С.93–100.

23. Чайковська В.В. Проблеми модернізації національного зовнішньоекономічного законодавства відповідно до вимог Європейського Союзу. *Правова держава*. 2017. № 25. С.116–122.

24. Чайковська В.В. Поняття модернізації правового режиму зовнішньоекономічної діяльності в Україні відповідно до зобов'язань перед Європейським Союзом. *Правова держава*. 2017. № 27. С.71–77.

25. Чайковська В.В. Щодо проблемних питань подальшої імплементації Угоди про асоціацію «Україна – ЄС» у сфері зовнішньоекономічного регулювання. *Вісник Одеського національного університету*. Серія: «Правознавство». 2018. Т. 23. Вип. 1 (32). С.208-214.

26. Alla Lysachok, Iryna Onopriienko, Iryna Koval, Liudmyla Rudenko, Valentyna Chaikovska. Innovative development in IT Sphere in the Context of the Industry 4.0 Concept: the Case of Ukraine. *International Journal of Advanced*

Trends in Computer Science and Engineering (IJATCSE). 2020.Vol. 9, No. 1.2 . P. 188-197.

27. Vitalii Olyukha, Vladimira Dobrovolska, Valentyna Chaikovska, Vadim Popeliuk, Juliia Dyshkantiuk. Audit: Legal Aspects In a Pandemic. *Lus Humani*. Vol. 9 (II). 2020. pp. 365-388.

28. Чайковська В.В. Організаційно-правові проблеми здійснення зовнішньоекономічної діяльності суб'єктами господарювання державного сектору економіки. *Правова держава: фахове наукове видання*. Одеса. 2020. № 40. С.35-42.

29. Чайковська В.В. Про особливості правового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності державних підприємств. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 9. С. 134-137

30. Чайковська В.В. Щодо потреб розширення господарської компетенції державних підприємств у сфері спільного зовнішнього інвестування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Юриспруденція. 2020. № 47 С. .

Опубліковані праці апробаційного характеру

31. Чайковська В.В. Правове регулювання зовнішньоекономічної діяльності *Господарське право: Підручник. – Видання 3-є доповнене та перероблене* / О.П. Подцерковний, В.Г. Олюха, О.О. Квасніцька та ін.; За ред. О.П. Подцерковного. – Одеса: Фенікс, 2018. – розділ 19. – С. 519-545.

32. Чайковська В.В. Господарське право: Курс лекцій. Одеса: Астропринт, 2012. 408 с.

33. Чайковська В.В. Про практичні та стратегічні напрями господарського-правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності. *Правове життя сучасної України*: матер. міжнар. наук. конф. проф.-викл. складу (Одеса, 20-21 квітня 2012 р.). Т. 3. Одеса : Фенікс, 2012, С. 227-229.

34. Чайковська В.В. Про проблеми вдосконалення законодавства про зовнішньоекономічну діяльність у контексті економічного розвитку: матеріали 68-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників ОНУ імені І.І. Мечникова (економіко-правовий факультет) (26-28 листопада 2013 року, м. Одеса). Одеса: Астропринт, 2013. С. 174-178.

35. Чайковська В.В. Щодо віднесення правового режиму зовнішньоекономічної діяльності до спеціального режиму господарювання. *Міжнародне, наднаціональне та національне право: проблеми конвергенції*: матеріали науково-практичної конференції, м. Одеса, 13 грудня 2013 р. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2013. С. 308-310.

36. Чайковська В.В. Щодо кваліфікації послуг у морських портах як експортно-імпортних. *Сучасні порти – проблеми та рішення*: тези доповідей Шостої міжнародної науково-практичної конференції. Іллічівськ: Гратек. 2014. С.116-120.

37. Чайковська В.В. Про співвідношення категорій «правовий режим», «режим законності» та «правового порядку» у сфері господарювання. *Правовий порядок у підприємницьких відносинах: засоби забезпечення*: збірник матеріалів круглого столу. К.: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, 2014. С. 117-120.

38. Чайковська В.В. Щодо розуміння міжнародного фінансового права у системі міжнародного економічного права. *Нормативні управлінські та міжнародні аспекти розвитку економіки та права* : Матеріали І науково-практичної конференції (2 верес. 2014 р., м. Одеса). Одеса : Юридична література, 2014. С. 17-22.

39. Чайковська В.В. Проблемні питання вдосконалення положень ГК України щодо змісту зовнішньоекономічної діяльності. *10 років застосування Господарського кодексу України: сучасний стан та перспективи вдосконалення кодифікації*: зб. доповідей наук.-практ. конф. (14 листоп. 2014 р., м. Київ). Одеса: Юридична література, 2014. С. 215-219.

40. Чайковська В.В. Про проблеми класифікації правових режимів (на прикладі сфери зовнішньоекономічної діяльності): матеріали 69-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету ОНУ імені І.І. Мечникова (26-28 листопада 2014 р., м. Одеса). Одеса: Астропринт, 2014. С. 130-132.

41. Чайковська В.В. Щодо потреб усунення протиріч між Господарським та Цивільним кодексами України як вимога євроінтеграції. *Чинники розвитку юридичних наук у ХХІ столітті*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпропетровськ, 6-7 листопада 2015 р. Дніпропетровськ : ГО «Правовий світ», 2015. С. 97-99.

42. Чайковська В.В. Проблеми дискримінаційності при заснуванні філій юридичних осіб з країн Європейського Союзу в Україні: матеріали 70-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І.І. Мечникова присвяченої 150-й річниці Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (25-27 листопада 2015 року, м. Одеса). Одеса: Астропринт, 2015. С. 144-147.

43. Чайковська В.В. Електронізація господарських відносин як вимога щодо модернізації національного зовнішньоекономічного законодавства: матеріали 71-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (23-25 листопада 2016 року, м. Одеса). Одеса: Астропринт, 2016. С. 132-135.

44. Чайковська В.В. Щодо набрання чинності положеннями Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом: матеріали 72-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників економіко-правового факультету Одеського національного університету імені

І.І. Мечникова (29 листопада – 1 грудня 2017 року, м. Одеса). Одеса: Фенікс, 2017. С. 41-45.

45. Чайковська В.В. Щодо співвідношення права Світової організації торгівлі та Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС: матеріали 73-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (28-30 листопада 2018 року, м. Одеса). Одеса: Фенікс, 2018. С. 18-20.

46. Чайковська В.В. Щодо проблемних питань впровадження єдиного вікна при митному оформленні експорту та імпорту товарів в Україні. *Правове життя сучасної України: у 2 т. : матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Одеса, 17 трав. 2019 р.). Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2019. Т.2. С. 651-653.

47. Чайковська В.В. Щодо правової природи права Європейського Союзу у контексті регулювання зовнішньоекономічної діяльності. *«Integraria Republicii Moldova și Ucrainei in UE : Aspectul Juridic»*: conferinta international stiintifico-practica. 6-7 noiem. 2015, Chisinau: Tipogr. “Cetatea de Sus”. С. 310-311.

48. Чайковська В.В. Щодо потреб впровадження поняття модернізації правового режиму ЗЕД на заміну поняття адаптації відповідного законодавства. *Правові умови сприятливого бізнес-клімату: досвід Німеччини та України*: матер. наук.-практ. конф., Одеса, 27 черв. 2019 р. Одеса, Фенікс, 2019. С. 117-120.

49. Чайковська В.В. Щодо окремих проблем правового режиму послуг у зовнішньоекономічній діяльності: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 35-річчю кафедри господарського права Донецького національного університету імені Василя Стуса (м. Вінниця, 11-12 жовтня 2019 р.). Вінниця: ТОВ Віндрук, 2019. С. 187-188.

50. Чайковська В.В. Впровадження офсетних договорів у ЗЕД як вагомий напрям розвитку ВПК та державного оборонного замовлення: матеріали 74-ї звітної наукової конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників економіко-правового факультету ОНУ ім. І.І. Мечникова (27–29 листоп. 2019 р., м. Одеса) Одеса : Фенікс, 2019. С. 11-14.

51. Чайковська В.В. Щодо проблем законодавчого стимулювання експорту аудиторських послуг. “World science: problems,prospects and innovations”: the 3 International scientific and practical (November 25-27, 2020). Perfect Publishing. Toronto, Canada. 2020. P. 1020-1025.

52. Чайковська В.В. Щодо проблемних аспектів економіко-правового стимулювання експорту послуг в розрізі податкових пільг. “Dynamics of the development of world science”: the 9th International scientific and practical conference (May 13-15, 2020). Perfect Publishing. Vancouver, Canada. 2020. P. 1038-1044.

53. Чайковська В.В. Щодо правової природи права Європейського Союзу у контексті регулювання зовнішньоекономічної діяльності. *«Integraria Republicii*

Moldova și Ucrainei în UE : Aspectul Juridic»: conferința internațională științifico-practică. 6-7 noiembrie 2015, Chișinău: Tipogr. "Cetatea de Sus". С. 310-311.

АНОТАЦІЯ

Чайковська В.В. Модернізація правового режиму зовнішньоекономічної діяльності в Україні в умовах міжнародної економічної інтеграції. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальностями: 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право; 12.00.11 – міжнародне право. – Національний університет «Одеська юридична академія». – Одеса, 2021.

Дисертацію присвячено напрямкам модернізації правового режиму зовнішньоекономічної діяльності в Україні в умовах міжнародної економічної інтеграції, на підставі яких сформульовано пропозиції щодо удосконалення законодавства та практики правозастосування у цій сфері.

Зовнішньоекономічна діяльність розглянута предметом регулювання національного господарського та міжнародного економічного права, коли ЗЕД учасників господарських відносин знаходить своє вираження, передусім, у формах зовнішньоторговельної діяльності, зовнішньоекономічної інвестиційної діяльності та зовнішньоекономічних фінансових операцій, що може здійснюватись не лише суб'єктами господарювання, а й іншими учасниками господарських відносин та негосподарюючими суб'єктами. При цьому узагальнюючим та основним критерієм віднесення тих чи інших видів економічної активності до ЗЕД є виведення матеріальних та нематеріальних благ з економіки однієї країни з метою використання їх в економіці іншої країни.

Обґрунтована необхідність узгодження експортно-імпортних, інвестиційних, технічних, митних та інших напрямів зовнішньоекономічного регулювання в умовах численних міжнародних зобов'язань України шляхом закріплення на теоретичному та законодавчому рівні підходів щодо випереджаючого економічного зростання як провідного елементу державної економічної політики.

Визначено модельний алгоритм дій владних структур при укладанні міжнародних угод про вільну торгівлю. Захист національної безпеки у відносинах ЗЕД обумовлений потребами, насамперед, врахування загрози зовнішньої агресії у питаннях критичного імпорту, енергетики та транспорту, а також заволодіння іноземними інвесторами стратегічних галузей економіки України, функціонування яких у результаті дестабілізації їх роботи чи спрямування в антидержавному напрямі здатне вплинути на функціонування економіки, держави та буття українського народу.

Обґрунтовано, що створення сприятливого режиму здійснення зовнішньоекономічних послуг шляхом адаптації до законодавства

Європейського Союзу потребує удосконалення положень господарського, валютного митного та, особливо, податкового законодавства, які створюватимуть умови для посилення конкурентних переваг вітчизняних суб'єктів господарювання. Визначено організаційні і правові заходи подолання проблем функціонування підприємств державного сектору економіки у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Ключові слова: модернізація правового режиму зовнішньоекономічної діяльності, Угода про асоціацію між Україною та ЄС, правила Світової організації торгівлі, господарське законодавство, міжнародне економічне право.

SUMMARY

Chaikovska V.V. Modernization of the legal regime of foreign economic activity in Ukraine in the conditions of international economic integration – The manuscript.

Dissertation for obtaining the degree of Doctor of Law in specialties 12.00.04 – Commercial Law; economic procedural law; 12.00.11 «International law». – National University «Odessa Law Academy». – Odesa, 2021.

The dissertation is devoted to the directions of modernization of the legal regime of foreign economic activity in Ukraine in the conditions of international economic integration, on the basis of which proposals on improvement of the legislation and practice of first – hand application in this sphere are formulated.

It is concluded that the legal regime of foreign economic activity is a specific state of legal regulation of social relations between domestic and foreign subjects of law on the movement of tangible and intangible goods across the customs border of Ukraine, characterized by a special combination of methods, forms of law and implementation of national and international norms. Law, types of legal regulation that determine the principles of state policy in this area, a special set of rights and responsibilities of legal entities, provisions on the capacity of objects, measures of liability for violations of rules related to their use / implementation, and other components of legal influence on the sphere of foreign economic relations.

The foreign economic activity of states is considered in the narrow sense as an element of state economic policy in the context of direct activities of public sector entities in foreign trade, international financial and other economic relations and broadly – as including a set of measures of state and legal influence on the sphere of foreign economic activity of national economic entities and foreign investment.

Ukraine's international obligations affecting the legal regime of foreign economic activity are divided into active, which provide for amendments to national legislation, and passive, which provide for the obligation to refrain from amending national legislation, when at the time of the international obligation, national legislation meets its requirements.

The adaptation of the foreign trade regime to the EU legal system is proposed to be understood in two senses: 1) as a process of amending the foreign economic legislation of Ukraine, in accordance with obligations arising from international agreements, or on its own initiative Ukraine to integrate into the European Union; as well as 2) the state (result) of compliance of national foreign economic legislation with the EU legal system.

The direct impact of WTO law on Ukraine's obligations under the Association Agreement between Ukraine and the EU (UAEU) is due to the following features: correct interpretation of the UAEU is possible only if you understand the international legal instruments of the WTO, because many articles of the Association Agreement with the EU contain blanket rules that refer to the relevant WTO agreements; certain WTO Agreements are part of the Association Agreement with the EU; The WTO agreements have an indirect effect on the UAEU as more general acts and even those that, in the cases specified in the Association Agreement with the EU, have greater legal force than the Association Agreement with the EU for the Parties to the Agreement; in resolving disputes between Ukraine and the EU arising in connection with the implementation of the Association Agreement with the EU, in some cases the interpretation contained in the acts of the WTO Dispute Settlement Body must be taken into account.

Ukraine's international obligations, which stipulate the modernization and / or adaptation of legislation in the field of foreign economic activity, are proposed to be divided into direct and indirect, when direct obligations directly imply Ukraine's obligation to amend national legislation or accede to the relevant international agreement (as here is the requirement of the UAEU for Ukraine's accession to international conventions in the field of intellectual property), while indirect ones follow from the content of legal norms that do not establish a direct obligation of Ukraine to adapt, but cannot be fulfilled in its absence. Agreements to each other most-favored-nation treatment in trade, which does not directly establish Ukraine's obligation to amend national legislation, but in fact provides for appropriate changes in order to achieve this regime.

The necessity of coordination of export-import, investment, technical, customs and other directions of foreign economic regulation in the conditions of numerous international obligations of Ukraine by fixing at the theoretical and legislative level of approaches to outpacing economic growth as a leading element of state economic policy is substantiated.

It is substantiated that the application of certain UAEU norms as norms of direct action at the level of the national legislation of Ukraine should be solved by adopting a separate law, which will avoid unequal law enforcement practice.

When modernizing the legislation on foreign economic activity, it is reasonable to take into account the economic requirements for updating the legal regime of foreign economic activity, which causes a combination of general requirements for anticipatory growth of the national economy and special requirements for creating

appropriate legal and organizational conditions for attracting foreign investment. Technological competitiveness of national products, improvement of the system of international settlements and currency regulation in Ukraine, finally, de-shadowing, protection of economic competition and protection of national security in relations of foreign investment.

It is substantiated that ensuring the implementation of legislative initiatives in the field of state support of investment projects with significant investments requires stability of the Economic Code of Ukraine as a basis for economic legislation and a source of fundamental guarantees for investors from monopoly abuses, freedom of organizational and legal management, unfair sanctions against investors. terms of application of administrative and economic sanctions in relations with the state.

The model algorithm of actions of power structures at the conclusion of the international agreements on free trade is defined.

It is proposed to link the normative approach to the issue of localization of production in public procurement relations with the introduction of an individual procedure of appropriate localization on the basis of a management decision of the Cabinet of Ministers of Ukraine.

Protection of national security in foreign economic relations is due to the needs, first of all, taking into account the threat of external aggression in critical imports, energy and transport, as well as foreign investors' seizure of strategic sectors of Ukraine's economy, state and existence of the Ukrainian people.

It is substantiated that the creation of a favorable regime for foreign economic services by adapting to European Union legislation requires improving the provisions of economic, currency, customs and, especially, tax legislation, which will create conditions for strengthening the competitive advantages of domestic businesses.

Organizational and legal measures to overcome the problems of functioning of public sector enterprises in the field of foreign economic activity are identified.

Key words: modernization of the legal regime of foreign economic activity, Association Agreement between Ukraine and the EU, rules of the World Trade Organization, economic legislation, international economic law.

Підписано до друку 30.03.2021.
Формат 60х84/16. Ум-друк. арк. 1,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 2103-35.

Видано і віддруковано в ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
Тел. +38 050 7775901 +38 048 7959160
e-mail: fenix-izd@ukr.net
www.feniksbooks.com

